

חיוב תשלומי מיסים ואיסור העלמת מס לאור ההלכה-חלק א

הקדמה ומיקוד

השבוע הבא עלינו לטובה הינו שבוע קצר (השיעור ביום רביעי) לכן יש להיות מאוד יעילים בלימוד. אנחנו מתחילים לעסוק בנושא המיסים שהינו נושא חשוב מאוד בציבוריות הישראלית וממילא מנושאי הליבה של "חי רועי". נעסוק השבוע בטענות העיקריות העולות בפי אלו הסוברים שמצד דין התורה מותר להעלים מס במדינת ישראל הלימוד השבוע מתחלק לארבעה חלקים מרכזיים (ע"פ כותרות המשנה המובאות בהמשך המקורות)

- א. חיוב נתינת המיסים במדינת ישראל מכה דינא דמלכותא דינא-חלק זה מהווה מעיין הקדמה ופתיחה לכלל הנושא והבנתו חשובה להבנת השיעור והבנת הסוגיה בכללה. מיקוד המקורות בחלק זה: יש לראות את הגמ' במהירות ולא להתעכב עליה יתר על המידה, לנסות להבין מה יסוד דינא דמלכותא ע"פ הרשב"ם ולעומת זאת מה היסוד ע"פ התוס' כפי שמובא בר"ן. (יש ביניהם מחלוקת בעניין זה). בשו"ע יש להבין כיצד פסק במחלוקת ביניהם לא להתעכב עליו יותר מכך. בש"ך בעניין דינא דמלכותא נגד דיני תורה יש להבין את העיקרון שעליו הוא עומד שהינו, האם דינא דמלכותא עומד גם כנגד דיני תורה. אין צורך להתעמק בסוגיה הפרטית עליה מדבר הש"ך.
- ב. שיטת מקצת הרבנים החרדים בעניין היתר העלמת מס במדינת ישראל בימינו- חלק זה מהווה את הדעה הסוברת שמותר להעלים מס במדינת ישראל. יש לקרוא את התשובה ולהבין מהם שני העקרונות (שיובהרו בהמשך הלימוד) עליו עומד היתר העלמת המיסים במדינת ישראל אין להתעכב על חלק זה.
- ג. חיוב ת"ח במיסים (האם הטלת מס על תלמידי חכמים הינו דינא דמלכותא כנגד דין תורה או לא)- חלק זה עוסק בהיתר העלמת המס המרכזי לת"ח ובו נעסוק בגבולות ההיתר והאיסור של גביית המס מת"ח. מיקוד המקורות בחלק זה: יש לראות את הגמ' בצורה רצינית עם רש"י לכל הפחות (ראוי לפתוח את הגמ' עצמה), בנוסף המקורות המרכזיים בחלק זה הינם השו"ע, שו"ת דרכי נעם, שו"ת הרדב"ז, שו"ת שרידי אש. מי שיש לו זמן יראה גם את דברי הראשונים שלפני כן העוסקים בשתי סוגיות בעניין פטור ת"ח ממיסים 1. האם ת"ח עשיר פטור ממס. 2. מהי כמות ואיכות התורה שת"ח צריך ללמוד ע"מ להפטר ממס וכן ע"פ זה לראות כיצד פסק השו"ע במחלוקת אלו וכיצד פסק הרמ"א.
- ד. תשלום מיסים לקופת המדינה כאשר נעשה בחלקם שימוש אסור- חלק זה עוסק בתגובה לשיטת המתירים להעלים מס גם לכלל הציבור. יש לראות בחלק זה את שלושת העקרונות המופיעים בפוסקים עקרון א' בשו"ת המהרי"ק ובפתחי חושן, עקרון ב' בשערים המצוינים בהלכה, עקרון ג' בחק יעקב ובתשובת הרב אריאל.

חיוב נתינת המיסים במדינת ישראל -מכה דינא דמלכותא דינא

תלמוד בבלי מסכת בבא קמא דף קיג עמוד ב

גופא, אמר שמואל: דינא דמלכותא דינא. אמר רבא: תדע, דקטלי דיקלי וגשרי גישרי ועברינן עליהו. א"ל אביי: ודלמא משום דאיאוש להו מינייהו מרייהו! אמר ליה: אי לא דינא דמלכותא דינא היכי מייאשי? והא לא קא עבדי כדאמר מלכא, מלכא אמר: זילו וקטלו מכל באגי, ואינהו אזלו וקטלו מחד באגא! שלוחא דמלכא כמלכא, ולא טרח, ואינהו אפסיד אנפשייהו, דאיבעי להו דאינקוט מכוליה באגי ומשקל דמי.

רשב"ם מסכת בבא בתרא דף נד עמוד ב

והאמר שמואל דינא דמלכותא דינא - כל מסים וארנוניות ומנהגות של משפטי מלכים שרגילים להנהיג במלכותם דינא הוא שכל בני המלכות מקבלים עליהם מרצונם חוקי המלך ומשפטיו והלכך דין גמור הוא ואין למחזיק בממון חבירו ע"פ חוק המלך הנהוג בעיר משום גזל.

ר"ן מסכת נדרים דף כח עמוד א

במוכס העומד מאליו - שלא במצות המלך וכתבו בתוספות דדוקא במלכי עובדי כוכבים אמר דדינא דמלכותא דינא מפני שהארץ שלו ויכול לומר להם אם לא תעשו מצותי אגרש אתכם מן הארץ אבל במלכי ישראל לא לפי שא"י כל ישראל שותפין בה וכי אמרינן דינא דמלכותא דינא ה"מ לענין שאם קנה אחד מכס זה חייבים ליתן לו את המכס וכן נמי אם לא קנה אותו אלא שהוא ממונה לגבות את המכס שאינו רשאי ישראל חבירו לישבע שהן תרומה דליכא אונסא כיון דדינא דמלכותא דינא.

שולחן ערוך חושן משפט סימן שסט

בד"א שהמוכס כלסטים, בזמן שהמוכס עובד כוכבים, או מוכס העומד מאליו, או מוכס העומד מחמת המלך ואין לו קצבה אלא לוקח מה שירצה. אבל מוכס שפסקו המלך ליטול דבר קצוב, ואפילו צוה שישאל יתן יותר מעובד כוכבים, מכל מקום מקרי דבר קצוב לכל איש (מהרי"ק שורש קצ"ה /קצ"ד/), והעמיד מוכס ישראל לגבותו למלך, ונודע שאדם זה נאמן ואינו מוסיף כלום על מה שגזר המלך, אינו בחזקת גזלן, משום דדינא דמלכותא דינא. ולא עוד אלא שהמבריה ממכס זה, עובר (על לא תגזול) (ויקרא יט, יג), מפני שהוא גוזל מנת המלך, בין שהיה מלך ישראל בין שהיה מלך עובד כוכבים. וכן אם ישראל קנה המכס מהמלך, המבריה עצמו הרי זה גוזל ישראל שקנאו. וי"א דאפילו ידוע דהישאל לוקח יותר מן הקצבה, מ"מ אסור להבריה ממנו דבר הקצוב, דהוי כגזול מן הגזלן, דאסור (ב"י). אבל אם קנאו עובד כוכבים, מותר, משום דהוי כהפקעת הלואתו דשרי במקום דליכא חלול השם. הגה: וי"א דאפילו המוכס ישראל, אם לא קנאו לעצמו רק גובה למלך עו"ג, אע"ג דאסור להבריה מכח דינא דמלכותא, מ"מ אם אדם מבריה אין למוכס לכופ אותו ליתן, דהוי כהפקעת הלואתו דשרי. מיהו אם יש בזה משום יראת המלך, ודאי יכול לכופ אותו (ר"ן פרק ארבעה נדרים).

דינא דמלכותא כנגד דיני התורה

ש"ך חושן משפט סימן עג ס"ק לט

...היאך נלמוד מדיני גוים לבטל דין תורה, ח"ו לא תהא כזאת בישראל. ולא מיבעיא לאותן הפוסקים שסוברים דלא אמרינן דינא דמלכותא רק בדברים שהם להנאת המלך, ולא בין איש לחבירו, וכן הסכים בשלטי הגבורים פרק חזקת הבתים סוף דף קפ"ט [הובא פסקי ריא"ז ה"י סי' ל"ו] וז"ל, ונראה בעיני שלא נאמר דינא דמלכותא דינא אלא בדברים שהמלך גוזר להנאתו כגון המכסים והמסיות וכיוצא בהן, אבל בדברים שבין אדם לחבירו אין לנו לדון אלא על פי תורתנו, כמבואר בקונטרס הראיות ובפ"ק דגיטין [פסקי ריא"ז ה"ב סי' ז'] ובפרק גט פשוט [שם ה"ה סי' כ'], עכ"ל. אלא אפילו לשאר פוסקים דסוברים דאמרינן דינא דמלכותא בכל דבר, היינו דוקא מה שאינו נגד דין תורתנו אלא שאינו מפורש אצלינו, אבל לדון בדיני הגוים בכל דבר נגד תורתנו, חלילה, ודאי לא יעשה כן בישראל.

שיטת מקצת הרבנים החרדים בעניין היתר העלמת מס במדינת ישראל בימינו

הרב מצליח מזוז (תשובה מהאינטרנט)

דעת מרן הראשון לציון הגאון הרב עובדיה יוסף (שליט"א) בתשובה בספרו יחווה דעת שאסור להעלים מס ורק תלמידי חכמים אינם צריכים לשלם מס כמבואר בשלחן ערוך, ואין המדינה יכולה לחוקק חוק נגד השלחן ערוך. אבל יש פוסקים הסוברים שמותר להעלים מס וכן דעת הגאון הרב משה לוי זצ"ל שמותר לשלם מס הכנסה אף על פי שחלק מהכסף הולך לדברים שליליים, אבל מותר גם להעלים... ישנו דיון הלכתי האם אומרים דינא דמלכותא דינא ויש דעות לכאן ולכאן, אמנם גם אם נאמר דינא דמלכותא דינא יש אסורים לשלם מסים כיון שהמדינה מתקצבת חילולי שבת ודברים אסורים נוספים נמצא שמכספו של כל אדם המשלם מסים נעשים דברים אסורים (אגב מטעם זה הורו רבני האשכנזים למפלגת יהדות התורה שלא להיות שרים בממשלה כי על ידי כך הם שותפים בעל כרחם לכל החלטות הממשלה). ואמנם ביחווה דעת כתב להתיר ע"פ דברי הרמ"א ביורה דעה שאם המלך גובה מס לעבודה זרה אסור לתת, אבל אם גובה מס כללי עבור כל צרכי המדינה מותר לתת מס ואע"פ שהמלך נותן מכסף זה גם לעבודה זרה, ולפי דעת הרב יחווה דעת כיוון שמותר לשלם מסים ממילא חייבים לשלם בגלל דינא דמלכותא. אולם יש חולקים וסוברים שכונת הרמא שמותר אך לא חובה כיון שסוף סוף חלק מהכסף הולך לעבודה זרה או לדברים אסורים אחרים, מעתה אין חיוב מצד דינא דמלכותא לשלם מסים, ונראה לי שרוב העולם סוברים כך ולכן לא מקפידים שנהג מונית יפעיל מונה, ושהקבלן יביא קבלה, ומוכר הפרחים חשבונית, ועוד אלפי דוגמאות. וכל הדין בזה הוא לכלל תושבי המדינה, אבל לבני תורה ולאברכים לכל הדעות פטורים ממס. אם המדינה תחליט לדוגמא שהמע"מ ילך כולו לדברים טובים כמו תשתיות ותאורה וכיוצא אז בודאי שחייבים לשלם ואסור להעלים מס ויהי רצון שנזכה לזה במהרה בקרוב אמן.

חיוב ת"ח במיסים (האם הטלת מס על תלמידי חכמים הינו דינא דמלכותא כנגד דין תורה או לא)

תלמוד בבלי מסכת בבא בתרא דף ז עמוד ב- דף ח עמוד א

רבי יהודה נשיאה רמא דשורא אדרבנן, אמר ריש לקיש: רבנן לא צריכי נטירותא, דכתיב: אספרם מחול ירבון, אספרם למאן? אילימא לצדיקים דנפישו מחלא, השתא כולהו ישראל כתיב בהו: כחול אשר על שפת הים, צדיקים עצמם מחול ירבון? אלא הכי קאמר: אספרם למעשיהם של צדיקים - מחול ירבון, וק"ו: ומה חול שמועט - מגין על הים, מעשיהם של צדיקים שהם מרובים - לא כל שכן שמגינים עליהם. כי אתא לקמיה דרבי יוחנן, אמר ליה, מאי טעמא לא תימא ליה מהא: אני חומה ושדי כמגדלות, אני חומה - זו תורה, ושדי כמגדלות - אלו ת"ח? ור"ל סבר לה כדדרש רבא: אני חומה - זו כנסת ישראל, ושדי כמגדלות - אלו בתי כנסיות ובתי מדרשות. רב נחמן בר רב חסדא רמא כרגא ארבנן, א"ל רב נחמן בר יצחק: עברת אדאורייתא ואדנביאי ואדכתובי. אדאורייתא, דכתיב: אף חובב עמים כל קדושו בידך, אמר משה לפני הקדוש ברוך הוא: רבונו של עולם, אפילו בשעה שאתה מחבב עמים - כל קדושו יהיו בידך. והם תכו לרגלך - תני רב יוסף: אלו תלמידי חכמים, שמכתתים רגליהם מעיר לעיר וממדינה למדינה ללמוד תורה. ישא מדברותיך - לישא וליתן בדבורותיו של מקום. אדנביאי, דכתיב: גם כי יתנו בגוים עתה אקבצם ויחלו מעט ממשא מלך ושרים, אמר עולא: פסוק זה בלשון ארמית נאמר, אי תנו כולהו - עתה אקבצם, ואם מעט מהם - יחלו ממשא מלך ושרים. אדכתובי, דכתיב: מנדה בלו והלך לא שליט למרמא עליהם, ואמר רב יהודה: מנדה - זו מנת המלך, בלו - זו כסף גולגלתא, והלך - זו ארנונא. רב פפא רמא כריא חדתא איתמי, א"ל רב שישא בריה דרב אידי לרב פפא: ודילמא לא מידויל! א"ל: מישקל שקילנא מנייהו, אי מידויל - מידויל, ואי לא - מהדרנא לה ניהלייהו. אמר רב יהודה: הכל לאגלי גפא, אפילו מיתמי, אבל רבנן לא צריכי נטירותא; הכל לכריא פתיא, אפי' מרבנן. ולא אמרן אלא דלא נפקי באכלוזא, אבל נפקי באכלוזא, רבנן לאו בני מיפק באכלוזא ניהו... וא"ר אסי אמר ר' יוחנן: הכל לפסי העיר ואפ' מיתמי, אבל רבנן לא, דרבנן לא צריכי נטירותא. אמר רב פפא: לשורא ולפרשאה ולטרוניא - אפילו מיתמי, אבל רבנן לא צריכי נטירותא.

סוגי המס שת"ח פטורים ממס

רא"ש מסכת בבא בתרא פרק א סימן כו

רב פפא רמא כרייא חדתא פי' באר מים חיים איתמי. א"ל רב שישא בריה דרב אידי לרב פפא ודילמא לא מידויל. א"ל מישקיל שקילנא מינייהו ואי מידויל מידויל ואי לא מהדרינן להו ניהלייהו. וא"ר יהודה הכל לגלא גפא ואפי' מיתמי. אבל מרבנן לא רבנן לא צריכי נטירותא. הכל לכריא דפתיא שהוא תקון רחובה של עיר ואפילו מרבנן. ואי נפקי בכלוזא פי' המון עם. רבנן לאו בני מיפק בכלוזא ניהו אין דרכן של תלמידי חכמים להזדלול בפני עם הארץ. ההוא דמי כלילא דשדו אטבריא אתו לקמיה דרבי אמרו ליה ליתבו רבנן בהדן. אמר להו לא. ערקין ערוקו. ערקו פלגא דליוה לפלגא אתו לקמיה דר' א"ל ליתבו רבנן בהדן אמר להו לא. ערקין ערוקו. ערוק כולהו פש ההוא כובס שדיוה אכובס ערק כובס פקע כלילא. א"ר ראייתם שאין פורעניות בא לעולם אלא בשביל עמי הארץ. כתב ה"ר יוסף הלוי ז"ל שמעינן מהאי עובדא ומהא דאמר רב נחמן בר יצחק לר"נ בר ר"ח = רב חסדא = קא עבר מר אדאורייתא וכו' דכל מיני מסין ותשחורת המוטלין על הצבור בין קבועין ובין שאין קבועין אין ת"ח חייבין לסייע בהן את הצבור.

חידושי הרמב"ן מסכת בבא בתרא דף ח עמוד א

ונראה שאין תלמידי חכמים פטורין מעשורי תבואתם ולא מכסף גלגלתם אלא כשהמלך מטיל על בני העיר ליתן כך וכך בפדיון גלגלתם וכך וכך במעשר תבואתם והם יפסקו ביניהם, לפי שיכולין תלמידי חכמים לומר לא הטיל המלך עלינו כלום אלא בשבילכם, אבל אם אמר המלך ליתן כל אחד ואחד כסף גלגלתו אין עמי הארץ פורעין בשביל תלמידי חכמים, אלא אם רצה המלך למחול להם ימחול, ולא עוד אלא דמלכא לא טרח אלא אמר כך וכך אנשים יש כאן כך וכך חייב כל אחד ואחד, ואם תפס מיחיד מהם או מרבים על ידי כולם כדיניה כדמפורש בפרק הגוזל (ב"ק ק"ג ג' ב'). באין עמי הארץ וגובין מתלמידי חכמים, וכן במעשר הארץ, ורבינו חננאל ז"ל כתב כל אלה כגון שיש עליהם דבר קצוב במס הגולגולת או בטסקא דארעא או בארנונא ומעריכין על כל אחד ומקבצין אותו ביניהם אין על תלמידי חכמים לסייעם ולא לתת עמהם באלו כלום, אלו דברי הרב ז"ל, ודברים נכונים הם וכן מצאתי במס' סנהדרין (כ"ז ב') דרב פפא הוה יהיב בכרגא ובר חמא קביל עליה כרגא דכולהו שני ורבינו הגדול ז"ל פי' ארנונא תשורה או ארוחה שעושין למלך כשעובר עליהן.

מי נחשב ת"ח הפטור ממס**שיטה מקובצת מסכת בבא בתרא דף ח עמוד א**

מצאתי בשם הרמב"ן ז"ל החכמים הלומדים עם התלמידים בשכר אין מן הדין לפוטרו מן המס כיון דבשכר הם לומדים.

בית הבחירה למאירי מסכת בבא בתרא דף ח עמוד א

ומ"מ אף בזו כתבו גדולי הפוסקים דוקא בתלמיד חכם שאינו מתעסק בצרכי העולם כלל ותורתו אומנותו לגמרי אבל שאר תלמידי חכמים שמצטרפין עניני העולם עם למודם אינם בכלל זה והדברים נראין:

שו"ת הרא"ש כלל טו סימן ח

וזה תשובת הרב רבי מאיר ז"ל. הכין חזינא, דהאי טענה דהני עוררין, דמעוררין אמאן דהוי תורתו אומנותו, ולא בטיל מדברי תורה אלא פורתא לכדי חייו, ובעו לחיוביה במיני מסין ותשחורות ופסי העיר, לית בהו ממשא. דאטו כלהו עובדי ושמעתתא דאיתמר בההוא ענינא למפטר רבנן מכרגא, כגון דמי כלילא ומאן דדמי להו, במאן אתמרו: במלך שאינו צריך לכלום אתמרו, או במחזרי על הפתחים אתמרו, או במלאכי השרת שאינן אוכלין ושותין, אלא לבני אדם שאוכלין ושותין וצריכין לכל צרכי הגוף! ובהדיא אומר (ב"ב קי): לעולם יעבוד אדם עבודה שהיא זרה ממנו ואל יצטרך לבריות; וכתביב: יגיע כפיך כי תאכל, אשריך וטוב לך; וזו היא מדה טובה שבמדות. ותנן (אבות פ"ב): יפה ת"ת עם דרך ארץ; ותנן (שם פ"ג): אם אין קמח אין תורה. ואמרינן נמי (ברכות לה): ראשונים עשו תורתן קבע ומלאכתן עראי, אלו ואלו נתקיימו בידן. ומכל הני שמעינן, דכי פטרינהו רבנן בגמרא לרבנן דעסקי באורייתא, לאו אדעתא דלא טרחי במזוניהו ופרנסתם ופרנסת אנשי ביתם פטרינהו, אלא כל היכא דמקיימי מצות: והגית בו יומם ולילה, כפי כחן וכפי יכלתן, ולא בטלו לדברי תורה אלא לדברי מצוה, כדי מזונתם ופרנסת אנשי ביתם, בכלל רבנן נינהו, דפטרי מכל הנך מילי דאמרו. והוא דלא סאנו שומעניה ולא מזלזלי במצות, דאם כן, לאו מכלל רבנן נינהו; וכל שכן דלא שייך למכתב בהו: כל קדושיו בידך, ולא למימר בהו: רבנן לא צריכי נטירותא; עכ"ל... ואפילו היו עשירין שבישראל, הצבור חייבין לפרוע בעבורם; שלא מפני עניות נפטרו, אלא מפני תורתן. וכן כל מיני מסים שהציבור מטילין, לבנין החומה ולהגפת הדלתות ושאר שמירת העיר, אין ת"ח חייבין בהם כל עיקר. מיהו, ה"מ בת"ח העוסקין בתורה כפי יכולת כל אחד ואחד, ומקיימי מצות והגית בו יומם ולילה כפי כחן. כדדרשינן קרא: אלו ת"ח שמכתתין רגליהם מעיר לעיר לישא וליתן בדבורו של מקום, וכדילפינן נמי מקרא דגם כי יתנו בגוים עתה אקבצם ויחלו מעט ממשא מלך ושרים. אבל תלמידי חכמים שאין עוסקין בתורה תדיר לפי כחן, ולא דיין לעשות במלאכתן כדי למצוא פרנסתן ופרנסת אנשי ביתם, אלא שהם יגיעים להעשיר ומבטלין התורה כדי לקבץ ממון הרבה, הרי אלו חייבין בכל חיובי הצבור.

תרומת הדשן סימן שמב

...ונראה נמי דלאו דוקא רב הנסמך ליישב/לישב/ בראש ולדון ולהורות שהוא פטור, אלא כל ת"ח בדורו שיודע לישא וליתן כשורה בד"ת ומבין מדעתו ברוב מקומות בתלמוד ובפרושיו ובפסקי הגאונים, אם תורתו אומנתו כדפי' האשירי לעיל אפילו לא נסמך ליישב בראש לדון ולהורות פטור הוא מכל מיני מסים ותשחורת. וראיה לדבר קצת דהאי קרא דאורייתא דמיניה יליף דת"ח פטור כתיב ביה אף חובב עמים כו' עד והם תוכו ורגליך, ותני רב יוסף אלו ת"ח שמכתתים רגליהם מעיר לעיר וממדינה למדינה כדי לישא וליתן בכבודו של מקום, והן הן התלמידים ההולכים משיבה לשיבה דמי שהוא נסמך ליישב בראש לא רגילות הוא שיכתת רגליו מעיר לעיר. אמנם לעולם בעינן שיהיה יודע כמו שבארתי לעיל דאל"ה לא מיקרי ת"ח. אמנם ההמון עם אינם סוברים כלל לפטור שום ת"ח אא"כ יושב בראש ישיבה, ואף זה דוקא באושטריי"ך ואגפיה. והיה כמעט מנהג פשוט שלא לחייב במס הרב היושב בישיבה בראש אפילו היה לו ממון הרבה. אבל בגבול דבני רינו"ס כמדומה לי שלא היו נוהגים לפטור ת"ח מן המסים, אם לא לפעמים ברצונם, אפשר משום דסבירא להו דהאידינא אין לנו מי שתורתו אומנתו אפי' באותו דרך שביאר אשירי לעיל, משום דצריך דקדוק יפה שיחזור תמיד לתלמודו כשיפנה מעסקיו ואין נזהרין יפה האידינא. ואפשר דמהאי טעמא נמי רוצים ההמון עם באושטריי"ך לומר דאין לפטור רק היושב בראש ישיבה, משום דלא ברירא לגמרי מי שהוא תורתו אומנתו ועבדו להו מילתא דפסיקא, דמסתמא היושב בראש בישיבה קובע את עצמו לת"ח כדי שתהא אומנתו.

שולחן ערוך יורה דעה הלכות כבוד רבו ותלמיד חכם סימן רמג סעיפים א-ב

תלמידי חכמים לא היו יוצאין בעצמם עם שאר העם לעשות בבנין ובהפירות העיר וכיוצא בזה, שלא יתבזו בפני עמי הארץ, וכיון שהם פטורים אפילו אחרים במקומם אין שוכרין.

במה דברים אמורים, כשכל אדם יוצא בעצמו. אבל אם אין יוצאין בעצמם, אלא שוכרים אחרים במקומם או גובים ממון מבני העיר לעשותו, אם דבר שצריך לחיי האדם כגון בארות מים וכיוצא בהם, חייבים לתת חלקם. (ואם בתחלה הלכו בעצמן, ואח"כ נמלכו לשכור אחרים, ת"ח

חייבים ליתן חלקם) (תשו' מהר"מ במרדכי פ' השותפין). אבל דבר שהוא צריך לשמירת העיר, כגון חומות העיר ומגדלותיה. ושכר השומרים, לא היו חייבין לתת להם כלום, שאין צריכין שמירה, שתורתן שמירתם. ולכן היו פטורים מכל מיני מסים, בין מסים הקצובים על כל בני העיר, בין מס שהוא קצוב על כל איש לבדו, בין הקבועים בין שאינם קבועים, וחייבים בני העיר לפרוע בשבילם אפילו הקבועים על כל איש ואיש. הגה: ואפילו אם אמר ההגמון שת"ח עצמם יתנו, חייב הצבור לתת בעדם. ואם החרימו הצבור על תלמיד חכם ליתן, אין בחרם שלהם כלום. ותלמיד חכם היה יכול להחרים ולשמת הצבור שיתנו בעדו דמיו. (ב"י בשם ת' ה"ר נחמיה באלשקר סי' י"ט). ואין חילוק אם הת"ח עשיר או עני. (ב"י בשם הרמב"ם ורמ"ה ור"י הלוי). ודוקא תלמידי חכמים שתורתם אומנותם, אבל אין תורתם אומנותם, חייבים ומיהו אם יש לו מעט אומנות, או מעט משא ומתן להתפרנס בו כדי חייו ולא להתעשר, ובכל שעה שהוא פנוי מעסקיו חוזר על ד"ת ולומד תדיר, נקרא תורתו אומנתו. הגה: ואין חילוק בין שהוא תופס ישיבה או לא, רק שהוא מוחזק לת"ח בדורו שיועד לישא וליתן בתורה, ומבין מדעתו ברוב מקומות התלמוד ופירושו ובפסקי הגאונים, ותורתו אומנותו כדרך שנתבאר. (ת"ה סימן שמ"ב). ואף על גב דאין בדורינו עכשיו חכם לענין שיתנו לו ליטרא דדהבא אם מביישו, מ"מ לענין לפטרו ממש מקילין להם בזה, רק שיהא מוחזק לת"ח, כמו שנתבאר. (שם סימן שמ"א). ומ"מ יש מקומות שנהגו לפטור ת"ח ממש, ויש מקומות שנהגו שלא לפטור (שם שמ"ב).

שו"ת דרכי נועם חלק חושן משפט סימן נז

... הרי לך בפ"י בהדיא שכל הפוסקים ז"ל קמאי ובתראי מסכימין שכל ת"ח הקובע עצמו לד"ת לעתים קבועים אף על פי שמתעסק להרויח פרנסתו ומזונותיו ומזונות אנשי ביתו ופרנסתו וכשפונה מעסקיו חוזר ללימודו הרי זה נקרא ת"ח שתורתו אומנותו ואין להטיל עליו שום מיני מסים וארנוניות ואם יתחסד הת"ח לתת מעצמו שלא להחזיק עצמו כת"ח כמו שעשה הר"שד"ם כנז' זה דוקא בכסף הגולגולת דהיינו פריעת הגי' לייא אבל לתת עמהם המסים אחרים אין לו רשות בכך והא לך לשון הרב הגדול מוהר"א סכנדרי בתשובה ואף על גב דקמאי לן דאדם חשוב צריך להחמיר על עצמו במה שהתירו חכמים וקיימא לן דאסור ליהנות מכבוד התורה והנהגה נוטל חייו מן העולם הא ק"ל דשאר לומר צורבא מרבנן אנה ליהנות ולפטור עצמן בכבוד התורה ממה שאינו חייב בה ומן הדין שרי ליה למימר לא יהיבנ' כדגא /כרגא/ כדכתב הר"ן ז"ל בנדרים וטעמא דמלתא דאדרבא זהו כבוד התורה להיות בניה חפשים אל תקרי חרות אלא חירות ואדרבא כל העוסק בתורה ומתחכם שלא לתת בהפסדות הוא מקים דגל התורה ואינו רשאי לזלזל בכבודה של תורה להבזות בעליה בפני שאר העם ולהרגילם לקחת מאחרים שאין חייבים וכו'... וכתב עוד הרב הנז' שלא פיטרום מחמת עוני דאפילו יהיה הת"ח עשיר הרבה התורה פיטרתו וכל הדוחק אותם עובר על תורה נביאים וכתובים ובר נידוי ושמתא הוא ופורץ גדר ישכנו נח"ש ואפי' כסף גולגולתא כתב הרב הנז' שפטורים הת"ח ואפילו המלך נוקב אותם בשמות...

שו"ת רדב"ז חלק ב סימן תשנב

שאלת ממני אודיעך דעתי על מחלוקת אשר נפל בירושלם בין הבעלי בתים ובין החכמים על ענין פריעת שומרי השכונה. תשובה כבר ידעת דאמרינן בבבא בתרא אמר רב יהודה הכל לאגלי גפא ואפי' מיתמי אבל רבנן לא צריכי נטירותא וזה מוסכם לא נפל בו מחלוקת אבל במס המוטל אקרקפתא דגברא הוא דאיכא פלוגתא אם חייבים הצבור לפרוע בעדם או לא וכבר נהגו לשמוע למיקול ופורעין הכל. אבל בנ"ד אפי' האומרים שאין החכמים חייבין לפרוע כסף לגלגלתא מודים הם דחייבים החכמים לפרוע בשמירות דבשלמא היכא שהמלך או שר העיר מצוה להניח שומרים בכל שכונה ושכונה או שיצאו הם בעצמם לשמור כל אחד ואחד לילו בכי האי גוונא החכמים פטורים דלא בעו נטירותא ופורעין הבעלי בתים עליהם ואם צריכין לשמור בעצמם יצאו הם ולא החכמים דרבנן לאו בני מיפק באכלוסא נינהו א"נ שאין המלך מצוה ולא כופה אותם ובני העיר צריכים (לשמור) [לשכור] שומרים החכמים פטורים כדכתיבנא. אבל בנ"ד הבעלי בתים אומרים אין אנחנו צריכין שומרים כי עניים אנחנו והחכמים צועקים לאמר תעמידו שומרים והם בעצמם מודים דבעו נטירותא היש מן הדין או כן הסברא שיכופו את הבעלי בתים להעמיד שומרים ולא יסייעו עמהם ולכוף אותם על כיוצא בזה לא אמרה אדם מעולם ואי אמרה לא צייתין ליה כי לקת /לקתה/ מדת הדין אבל יכולין לכוף אותם שיעמידו שומרים אם דבר צריך הוא ויסייעו כולם כדתנן כופין בני העיר זה את זה וכו' ואף על פי שידעתי שיש חכמים שהם חלוקים על זה לעצמם הם דורשין ואין שומעים להם ומ"מ אל תטעה בדברי שלא אמרתי אלא בזמן שהבעלי בתים טוענין אין אנו צריכין שמירה אם לא יסייעו כולם והחכמים אומרים עכ"פ תעמידו שומרים בכה"ג אני אומר כופין אלו את אלו ואף על פי שיש טעם אחר כי מסופק אני אם יש עתה מאן דלא בעי נטירותא איני נכנס בחקירה זו עתה כי דברי יעציבו את קצת חכמים ולכן השתיקה טובה מהדבור ומכל מקום מה שכתבתי נראה לי ברור בלי חולק ומכל מקום אם הדבר ברור שגם הבעלי בתים צריכין שמירה ואין טוענים כך אלא כדי שייסייעו החכמים עמהם בזה הדבר ברור שאם החכמים טוענים לא בעיא נטירותא א"נ דשתקו אינם חייבים לסייע אותם אבל אם הם מודים דבעו נטירותא וצועקים לאמר תעמידו שומרים הדבר ברור אצלי דחייבים לסייע עמהם דהודאת בעל דין כמאה עדים והא אמרו דבעי נטירותא וכ"ש במה שאני רואה בירושלם שנתרבה עין הגנבים בשביל החכמים שאין לבושם כלבוש הבעלי בתים ונראין מכובדים יותר מהם וכ"ש שיש בדבר ספק נפשות כאשר הוא מפורסם ואין ראוי שיהיה בדבר התרשלות והנראה לעניות דעתי כתבתי וכתב הרשב"א בתשובה על

אחד שהיה פטור ממסים וארנונות דחייב לפרוע בפסי העיר משום דבעי נטירותא אף הכא נמי ת"ח אף על גב דפטורי ממסים וארנונית/וארנונות/ אי בעו נטירותא יהבי בפסי העיר.

שו"ת שרידי אש חלק א סימן קלח

ובנידון דידן אין צורך לכל הנ"ל, שכבר נתבאר שמש הקהל לא נכנס בכלל החרם שהחרימו חכמי צפת ושיש ברשות הקהל להנהיג מס זה. ומצד הסברא הפשוטה י"ל כן, שהרי לשכירות הרב אין קיצבה מן התורה והפוסקים ורשאית כל קהילה להקציב שכירות הרב כפי יכולתה ולפי מעמדה הכלכלי, וא"כ בשעה שקצבו שכירות הרב ויחד ע"ז התנו שהוא ישלם המס הנגבה מן העדה, הרי הוא כאילו קצבו לו שכירות פחותה בשיעור המס הגבוי מן העדה, ואם למשל קצבו לו אלף כתרים לחודש והמס הוא מאה כתרים לחודש הריהו כאילו קצבו לו שכירות תשע מאות כתרים לחודש, ומכיון שקיבל תנאי זה ולא מיחה, הרי כאילו הסכים לכך ואין לו רשות למחות עוד, כמבואר לעיל, ובשו"ע מיירי בת"ח שאין פרנסתו על הציבור, אבל ברב העדה, שנוטל שכירות לפרנסתו, אין דין זה נוהג כלל. וזה ברור כשמש ולא יתקש אלא מי שאינו רוצה להודות על האמת.

ובכלל הייתי מייעץ לרב החולק עליו, שאפילו אם אינו מסכים למה שהעליתי לעיל, שיוותר על תביעתו למען השלום וכמש"כ רבנו אלישיך בתשובתו סי' נ"ו בסופו וז"ל: "כי כמה דברים אמרו חכמים ז"ל כי טוב לוותר אדם מדין התורה מעט מפני השלום". וכגון דא אמרו בשקלים פ"א מ"ד: כל כהן ששוקל אינו חוטא. ולא עוד, אלא שהוא ממזכי הרבים, להראות לכל שאין איש רשאי לפרוש עצמו מן החובות המוטלים על הציבור, ויש בזה משום חיזוק העדה ומשום עידוד לכל חברי העדה, שלא ישתמטו מלקבל עליהם את עול הציבור.

תשלום מיסים לקופת המדינה כאשר נעשה בחלקם שימוש אסור

שו"ת מהרי"ק סימן קצד

והרי כתב בס' התרומה וכן הביאו במרדכי אחר אשר מצאתי בפ"ק דע"ז וז"ל ויש מקומות שבונים שם ע"ג ויקבלו הסוחרים מכל דבר שימכרו ויקנו ויתנו פשוט לשם ע"ג נר' שאם אומר לו לישראל קח את החפץ בשביל כך וכך ועוד פשוט לע"ז לשם אסור דמהנה אסור ואם אינו מזכיר לו פשוט לענין ע"ג אין בכך כלום דשמא בלא"ה לא היה נותן לו החפץ כ"א בדמי' הללו עכ"ל. משמע בהדיא דאע"ג דידוע לו שנותן הפשוט לע"ג מ"מ כיון שאין אומר לו ועוד פשוט לע"ג ואיכ' למימר דבלאו הע"ג לא היה נותן כ"א בדמים הללו שהרי מדקאמר שאם אומר לו. ועוד פשוט לע"ג אסור וכו' ומסיים דאם אינו מזכיר לו ע"ג דאין בכך כלום ויהיב טעמ' למילת' משום דשמא בלא"ה לא היה נותן לו החפץ כ"א בדמים הללו דאם איתא דדווק' באין ידוע שהפשוט היתר הוא לע"ג א"כ לא ה"ל למתלי טעמא במשום דשמא לא היה נותן לו החפץ וכו' אלא ה"ל למתלי משום דכיון דאין מזכיר לו ע"ג שמא לא יתננו לע"ג אלא ודאי פשיטא דמיירי בכה"ג שידוע לו שהפשוט היתר הוא לצורך בנין הע"ג כדקאמר בריש' דמלת' שקבלו עליהם הסוחרים שמכל דבר שימכרו ויקנו שיתנו פשוט לע"ג ועלה קאי כולה מלת' ואפ"ה שרי משום טעמ' דשמא בלא"ה לא היה נותן לו החפץ כו' ואף על גב שהדברים מוכיחים שזה הפשוט היתר לא שאלו הכותי אלא משום בנין הע"ג ואי לא"ה היה מוחל עליו דאין דרך למכור בסך גדול ועוד פשוט אפ"ה תלינן לקול' ושרי כ"ש וכ"ש הכא דודאי הוא דבלא"ה היהודי פורע המכס ולא ה' המוכס מוחל עליו שהרי בתחילה היו היהודים פורעי' כמו עכשיו ואף על פי שעדיין לא היו להם קונים מהמעו' צורכי ע"ג.

פתחי חושן (הרב יעקב ישעיה בלוי- רב בעדה החרדית ירושלים) חלק ד פרק א סעיף א הערה ד

מדברי המהרי"ק משמע שאפילו תוספת זו מיועדת לע"ז, לא מקרי נותן לע"ז, משום שלאחר שזכה מכח דינא דמלכותא מכיס המלך הוא ועל פי זה יש לדון בזמננו שחלק מהמיסים הולך לדברים אסורים ומדברי המהרי"ק נראה שעכ"פ במקום שיש משום דינא דמלכותא אין בזה איסור וממילא הוי כשאר מיסים... ואף כשחלק מהמיסים מיועדים לדברים אסורים, כבר כתבתי לעיל מדברי המהרי"ק שבמקום דינא דמלכותא אין בזה איסור. ואף במקום שאין משום דינא דמלכותא אם אינו לע"ז נראה שאין האיסור אלא משום מסייע, וכל שנוטלים שלא ברצונו אף משום מסייע אין בזה.

שערים המצויינים בהלכה סימן קיד סעיף קטן כח

מי שיש לו מניה בחברת מניות ובעסק זה יש גם מסחר בחמוצים ומשותפים שם נוכרים וישראלים כתב בשו"ת מהרי"א הלוי (ח"ב סימן קכד) דכיוון שאין לבעלי המניות זכות בבית החרושת לעשות שם כלום לפי דעתם וכש"כ לבער החמץ אין הם עוברים על "בל יראה" וממילא לא נאסר אחר הפסח ואין לומר דעכ"פ כל המסחר הוא באחריותם דזה הוא כמקבל אחריות חמץ בבית הגוי שאין הישראל עובר כמש"כ המג"א

(ת"מ סק"א) ובשו"ת מנחת יצחק (ח"ג סימן א) דן בזה באריכות והעלה שם דאם הקונה חלק בהחברה אין לו שום דעה שם ואפילו להציע את דעתו בישיבה המתקיימת מזמן לזמן יש להתיר אבל אם יש לו שום דעה אפילו דעה מוגבלת צריך הוא למכור חלקו קודם פסח ומצאתי בהאלף לך שלמה (סימן רלח) שכתב כזה דמי שיש לו חלק ומניה בבית החרושת של חמץ באופן שאין לו שום דעה לחוות דעתו בתהלוכות המסחר וחלקו הוא רק לריווח ולהפסד אין מחוייב למכור חלקו.

חק יעקב אורח חיים סימן תמה סעיף קטן ב

ונראה לי דמי שיש לו שותפות עם עכו"ם בחמץ ועבר עליו הפסח אף דחצייה שהוא של ישראל נאסר בהנאה מ"מ שחולק אחר הפסח עם העכו"ם חלקו של עכו"ם מותר בהנאה כדין חמצו ולא אמרינן אין ברירה כיוון שחמץ שעבר עליו הפסח הוא רק מדרבנן אסור משום קנסא ואין כאן עיקר דאורייתא אמרינן יש ברירה.

הרב יעקב אריאל (תשובה מהאינטרנט)

שאלה:

לאחרונה יש מגמת חילוניות בערים השונות, כמו פתיחת חניונים שהמדינה עצמה מממנת. האם יש אפשרות ליהודי שגר בא"י לדרוש לא לשלם מיסים כיוון שהם הולכים ישירות למימון חילול ה' ע"י המדינה? ואם אני כן מחוייב, האם זה מכוח "דינא דמלכותא"? כיוון שלעניות דעתי דינא שמלכותא במקור היה מכוון רק למלכות גויים.

תשובה:

האם מי שגר בבית שרובו חילוניים פטור מלשלם מסי ועד בית בגלל שהמעלית והתאורה בחדר המדרגות מופעלות בשבת? האם המיסים העירוניים מממנים רק חילול ה' בלבד? האם ניקוי העיר, תאורת רחוב, חינוך דתי, עירוב, מקואות ועוד ועוד אינם ממומנים אף הם מכספי משלם המיסים? נהוג לומר שיש בררה. כלומר, כל אחד נהנה מהמיסים שלו עצמו.